

Sedad Hakkı ve Sonrasına ait anılarım

*Emeritus Prof. Dr. hc. A. Halûk Sezgin.
MSGSÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü*

Prof. Dr. A. hc. Halûk SEZGIN

*GSA Mimarlık Bölümü'nden 1961
yılında mezun oldu.*

*Rölöve - Restorasyon Kürsüsü'ne
katılarak Prof. Dr. S.H.Eldem ve Prof.
F. Akozan'ın başkanlığında görev
yaptı. 1974'de doçent, 1979'da
profesör ünvanı aldı. 2001 yılı başına
kadar Restorasyon Ana Bilim Dalı
Başkanlığı görevini üstlendi. İslâm
Konferansı Kral Fahd Mimarlık
Eğitimi Ödülü'nün yanı sıra, uzmanlık
alanında yaptığı bilimsel çalışmaları
nedeni ile 2002 yılında Selanik
Aristoteles Üniversitesi, "Doctor
Honoris Causa" ünvanı ile
ödüllendirildi. ICOMOS Vernaküler
Mimari Komitesi'nin üç yıl
başkanlığını üstlendi.*

Öğrencilik yıllarımda

1954 yılında "olgunluk" adı verilen ve üniversiteye girişin ön şartı olan sınavda tek dersten kalanların yılbaşına doğru üniversitelere kayıtlarının yapılmaya başlaması ile kendimi Akademi'de buldum. Bizden önce eğitime başlamış olan birinci sınıf öğrencileri ile tanışmamızın ilk konusu dersler ve hocalar olmuştu. Gerçi bazı hocalar hakkında bilgimiz vardı. Arif Hikmet Bey'in ve asistanlarının yumuşak tavırlarını, Asım Bey'in snobizmini, Ahsen Bey'in çelebi tavırlarını ve Feridun Bey'in Fransızca terimlerini benimsemiştik. Yapı dersi diğerlerinden çok farklı idi. Sedad Bey ilk dersten itibaren tavırları ve karizması ile hepimizi etkilemişti. Şık giyinirdi. Fizik olarak Ray Milland ile Cary Grant arası bir görünüme sahip idi. Ders anlatırken tahta boyunca gidip gelmeleri bana tahtaya çizdiklerinden daha ilginç gelirdi. Zaten tahtaya çizdikleri pek de önemli değildi. Aslında yapı bilgimi tashihler süresince Ferzan Bey'den, İlhan Bey'den ve özellikle Utarit (İzgi) Bey'den yeterince almakta idim. Sedad Bey birinci ve ikinci sınıflarda bazı yapı projelerini

şöyle bir tashih eder; gerisini asistanlara bırakırdı. Yapı dersinde öğrenciler ile pek diyalog kurmaz; asistanlarına ise herkesin içinde haşın davranırdı. Bu tavırları ile onu orkestradan üye kovan Karajan'a benzetirdim. Nitekim Ferzan Bey'in bir uygulama sırasında kapıyı sertçe kapayarak bir daha dönmek üzere nasıl gittiğini umarım bütün sınıf unutmamıştır. Bütün bu taassubun içinde olup olmamakla kararsız olan Utarit Bey daha sonra ideal hoca olarak hayır ve sevgi ile anılacaktır. Çok sonradan asistan olan güleryüzlü ve müşfik Hamdi Bey (*Şensoy*) ders ile ilgili sorun ve konularda başvurmak için cesaret edilen tek "ağabeyimiz" idi.

Hocanın yüzünün güldüğünü hiç görmedim. Dersler boyunca tek komik olay Naci Tolay'ın anlattığı o meşhur horoz ile baca temizlenmesi konusudur. 1958 yılında İtalya'da iki aylık bir seminere katılmak şansını yakaladım. Bir mimarlık öğrencisi için nerede ise bütün İtalya'yı görmenin ne kadar heyecan verici olacağını tahmin edemezdim. O heyecan ile projede Sedad Bey'in listesine yazılmam bana bir sömestre mâl oldu.

Benim İtalya’da algıladığım modern mimari, hocanın modern mimari anlayışına hiç uymuyordu. Hoca’nın modernlik yorumunu asistan olduktan sonra anlayacaktım. Neticede o sömestr projeden kaldım. Ben gördüklerimi yapmak istemişim, ama geçen arkadaşlar sadece gösterilenleri yapmışlardı. Öğrenci olarak bir daha hocadan uzak durmaya çalıştım. Bu arada hocada yapılan projeleri sürekli izlemeyi ihmâl etmedim. Ama hiç birinde Sedad Bey’in o bizleri daha sonra heyecanlandıran eserlerinden en ufak bir iz veya bir motif yoktu. Proje hocam olmasa da, uzaktan tashihlerini ara sıra dinlerdim. Bir gün Yunus Arın (*halen Almanya Yeşiller Partisi mensubu*) hocayı metheden uzun ve patetik bir konuşma yaptıktan sonra kendisinden mimari tasarımları hakkında bilgi ve yorum istemiş idi. Hocanın cevabı çok kısa oldu: “Siz bana ne veriyorsunuz ki ?”.

Asistanlık yıllarımda

Askerlik sonrası geçici olarak Denizcilik Bankası Yapı İşleri Müdürlüğü’nde çalışmakta idim. Orhan Bey (*Şahinler*) de orada idi. Onunla çalışmak benim için hep keyifli olmuştur. Bina tasarımında nasıl karar verileceğini iyi bilmekte idi. Bir gün bana, Feridun Bey’in bir asistan aradığını ve kendisinin beni uygun gördüğünü söyledi. Beni Feridun Bey’e takdim etti. Feridun hoca ile öğrenciliğimde de çok iyi ilişkilerim olmuştu. Hoca beni görünce o ünlü üç kelimesini söyledi: Halûk’u tanıdım “O bizim çocuğumuz”. Böylece Perspektif – Proje asistanı olarak göreve başladım. Başladım ama, Feridun Bey, Sedad Bey ve Ayhan Bey’in (*Aytöre*) birlikte sürdürdükleri “Mimari Rölöve” dersi dikkâtimi çekmekte idi. Aslında Feridun Bey benim de derste görev almamı istiyordu. Bölüm başkanımız

Mehmet Ali Bey (*Handan*) beni re’sen bu göreve atadı. Çok mutlu olmuştum. “Eski eserlere” ait derslerde çalışmakla hazineleri keşfedeceğimi umuyordum. O dönemde yeni oluşmağa başlanan “kürsü” kavramı gereği Sedad Bey Kürsü Başkanı idi. Aynı zamanda Yapı Bilgisi dersinin de kürsü başkanlığını sürdürmekte idi. Odalar ve arasındaki atölye eski binada Konferans Salonu’nun bitişiğinde idi. Ara atölyede kimler yoktu ki? Gündüz Gökçe, Tan Oral, Köksal Anadol, Turhan Giritlioğlu ve diğerleri. Feridun Bey her zamanki babacan tavrını ortaya koyarak beni kendi odasının asma katına aldı. Ama Sedad Bey beni unutmadı. Çıkarılması düşünülen “Rölöve” dergilerinin mizanpaj düzenlemeleri için beni görevlendirdi. Ne yaptım ise beğendiremedim. Sonunda bu görevi yapamayacağımı beyanla dokümanları masasının üzerine bırakma cesaretini gösterdim. Hoca altı ay benim yüzüme bakmadı. Sonradan bunun bir taktik olabileceğini keşfettim. Feridun Bey’e gerektiği gibi asistanlık yapabilmem için zaman zaman bu taktiğe başvurmak zorunda kaldım. Yanılmıyor isem Gündüz Gökçe de benzer bir taktik uygulamakta idi. Zamanla ara atölyedeki asistanlar birer birer ayrıldılar. Kalanlar Hamdi Bey, Gündüz Gökçe ve bendim. En son ayrılan ise Turhan Giritlioğlu olmuştur. Yayın hazırlama konusunda kaçamak davrandığımı söyleyemem. Topkapı Sarayı kitabının hazırlanmasında Harem’in rölövelerinin alınması ve çiziminin tamamının bana ait olduğunu söyleyebilirim. O kitapta Köksal Anadol’un ve benim çok emeğimiz vardır.

Öğretim Üyesi olduktan sonra

1973 sonrası, o dönem asistan olanların öğretim üyeliğine terfi etme zamanı gelmişti. Sedad Bey’in bu dönemde daha

yumuşak bir tavır içinde olduğunu görüyoruz. Bu yumuşamayı ilerleyen yaşına ve yayınlanmasını istediği kitaplar üzerine yoğunlaşmasına bağlıyorum. Doçentlik için verdiğim “deneme” dersinden sonra beni kutladı ve hazırladığım monografiyi beğendiğini söyledi. Akademi Kanunu sayesinde kurum daha üniversiter bir yapıya yönelmiş idi. Kendi açımızdan uygulama şeklinde olan rölöve dersine bir de teorik boyut eklenmesi düşüncesini Feridun Bey olumlu karşıladı. Sedad Bey “koruma” kavramı ile pek ilgilenmediği için karşı çıkmış idi ama o zamanki “Bölüm Kurulu”nun da konuya destek vermesi sonucu âdetâ “ne hâliniz var ise görün” gibilerden, kürsü başkanı olmasına rağmen kürsünün adının “Rölöve – Restorasyon” olmasına râzı oldu.

Hoca sadece rölöve toplama ve yayın ile ilgileniyordu. Bazı dersleri bırakmıştı. Taşındığımız yeni binada (Eski Atatürk Kız Lisesi) yer paylaşımı sırasında Şehircilik Bölümü’nün, iki birim arasında kalan atölyenin çok büyük bir bölümünün Mehmet Çubuk’a verilmesine râzı oldu. Sedad Bey, o dönemde hızla yayın yapmak istemekte idi. Rölöve arşivi içinde yer alan bazı konuları kendi bürosuna taşımakta idi. Ben buna karşı çıktım ve Feridun Bey’in de teşviki ile Bölüm Başkanlığı’na bu hususu rapor ettim. Bunun sonucu Bölüm Başkanlığı Sedad Bey’in istediği kitapları almama gibi bir yaptırım uyguladı.

Kürsü arşivinden götürdüğü Boğaziçi Yalıları, Geleneksel Konutlar ve Topkapı Sarayı’na ait rölöveler hocanın bürosunda kaldılar. O dönemde Sedad Bey ile Feridun Bey’in dargınlık derecesinde birbirleri ile hiç görüşmediklerini hatırlıyorum.

Bu süreç devam ederken Muhteşem Giray’ın iki hocanın arasını bulma

gayretlerini görüyoruz. Muhteşem Bey bunu başardı. Bu başarının semeresi de “Topkapı Sarayı” kitabıdır. Daha sonra “Boğaziçi Yalıları I ve II” adlı kitapların çıkmasında da Muhteşem Bey’in katkıları önemlidir.

Sedad Bey ile Feridun Bey’in barışma koşulları arasında, bütün Harem’in rölövesinin ve çiziminin bana ait olmasına rağmen kitabın önsözünde benim adımın geçmemesi maddesi de, herhâlde, vardı. Nitekim kitaptan ilgisi olamayanlara dahi dağıtıldığı hâlde, bana bir adet bile verilmemiştir.

Her şeye rağmen Sedad Bey’in rölöve arşivinden bazı konuları bürosuna götürmekle ne kadar yerinde davrandığını bu gün daha iyi anlıyorum. Hoca böyle yapmasa idi o kitaplar asla çıkmazdı.

Sedad H. Eldem’in emekliliği ve sonrası

Sedad Bey emekli olduktan sonra da bir süre daha üniversiteye devam etti. Yanılmıyorsam Koruma Kurulu üyeliği de yaptı. Daha sonra uğramaz oldu kendisi ile ilgili haberleri Muhteşem Bey’den alıyorduk. Hastalığının seyri hakkında bizlere Muhteşem Bey bilgi vermekte idi. Vefatını da ondan öğrendik. Cenazesine büyük bir kalabalık katıldı. Zincirlikuyu’daki aile kabristanının düzenlemesini belli ki Hoca kendi yapmıştı. Basit, yalın bir dikdörtgen taş; ama oranları ve yazıları ile kendi kimliğinin sanki bu taşta simgeleştiğinin bir kanıtı gibi.

Sedad Bey’in vefatından sonra gündeme gelen ilk konu onun mimarlıkla ilgili yazılı, çizili mirası ve kitapları idi. Kendisini tanıyanlar onun bu konuda ne kadar önemli bir birikime sahip olduğunu bilirler. Akademi’den götürdüklerinin yanı sıra ve onlardan da önemli olan kendi çalışmaları ve diğerleri büyük bir yekûn tutar. Balyan’ın kendi eli ile yaptığı

çizimleri Hoca bana göstermiş idi. Muhteşem Bey Hoca'nın el yazısı ile yazdığı bir sayfalık vasiyetini getirdiğinde çizimlerini arşivini ve yazdığı kitapların gelirlerini Mimar Sinan Üniversitesi'ne bağışladığını öğrenmiş olduk. Bu konu ile ilgili olarak dönemin Mimarlık Fakültesi Dekanı Önder (Küçükerman) Bey'in bilgisi bir takım rivayetlerden ileri gitmiyordu. Buna karşın Muhteşem Bey'den öğrendiğimize göre Hoca'nın mirasçıları bu belgeleri verme konusunda bir şart öne sürmüşlerdi. Mirasçılar bu arşiv için bir özel mekân ve buraya nezaret edecek bir memur istemekte idiler. Dekanın beyanları ile Muhteşem Bey'in bu konudaki bütün girişimlerine ait ifadesini içeren ses bandı bende saklıdır. Üniversite yönetimi mirasçıların bu isteğini hiçbir zaman yerine getirmede. Sonuçta Hoca'nın belgelerinin mezatta satıldığını duyduk ve gazetelerde okuduk.

Sedad H. Eldem'in akademik kimliği ve mimarlığı

Bir üniversite öğretim üyesinin akademik kimliği veya çalışmalarının bilimsel niteliği yazdığı kitaplardan, makalelerinden, konferans ve bildirilerinden anlaşılır. Topkapı Sarayı kitabının hazırlanmasında büyük ölçüde görev aldığımı daha önce belirtmiş idim. Sarayın tarih dilimleri içinde nasıl geliştiğini gösteren çizimlerin çok büyük bir kısmı güvenilirliği şüpheli kaynakların yorumlanması sonucu gerçekleştirilmiştir. "Olsa olsa" yöntemini bu kitabın hazırlanmasında zaman zaman görünce o tarihteki asistan birikimimle çok şaşırmıştım.

Bu yönteme "Boğaziçi Yalıları" kitaplarında da rastlanır. Sedad Bey eski fotoğraflardan cepheleri çiziyor; buradan da çatı şekillerine göre binaların plan

düzenlerini restitüte ediyordu. Kendisinin bu yeteneği, hiç kuşkusuz, geleneksel konut yapılarını çok iyi bilmesinden kaynaklanıyordu.

Sedad Bey'in geleneksel konutlar konusundaki inanılmaz birikimi Türk Evi Plan Tipleri, Köşkler – Kasırlar, Türk Evi, Boğaziçi Yalıları, Köçeoğlu Konağı gibi kitaplara yansımıştır. Hoca geleneksel konutu bu kadar incelemesine karşın konutun antropolojisine hiç değinmez. Buna gerek görmez. Bir yerde, geleneksel konutun Anadolu'da oluşumunu "mucize" olarak niteler.

Çağdaş anlamda bir "doktora" kavramını asla kabûl etmemiştir. Onun için detaylarına kadar güzel çizilmiş ve raporu yazılmış bir rölöve yeterli idi. Kendi değimi ile "Ah, kuzum bizim de doktoramız böyle oluversin" şeklinde bir söylemi sıkça yapardı.

Kanaatimce Hoca'nın kesin bir yönetime bağladığı tek konu geleneksel konut tipolojisidir. Sofa + odaların kompozisyonu sonucu elde edilen plan tipleri bu konuda tek olarak kabûl edilmelidir. Başkaları tarafından yapılan tipolojiler ya Hoca'nın tipolojisini esas almakta, ya da yetersiz kalmaktadır.

Sedad Bey'in mimar kimliği hakkında önemli ölçüde yayın vardır. Her kitabın yazarı Hoca hakkında kendi yorumunu getirmiştir. Eleştirmen değilim. Ancak Hoca'nın mimarlığı konusunda birkaç görüşümü açıklamakla yetineceğim. Sedad Bey'in, mimarlık mesleğine başlamasından son zamanlara kadar tasarımlarında izlediği yolu inceleyenler, gelenekselin çağdaş yorumlanmasını nasıl en üst düzeyde başardığını anlayabilirler. Ben Hoca'nın mimari eserlerini ikiye ayırım. Büyük ve küçük ölçüde olanlar: Büyük yapılar arasında kendi deyimi ile "Taş Devri" kategorisinde yer alan

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Binası gelenekseli yansıtan veya yorumlayan bence tek eserdir. Maslak blokları, Çırağan Kempinski, Salıpazarı Antrepo ve Büro Binaları Sedad Bey'in mimari değerini pek belirlemez.

Buna karşın küçük ölçülerdeki binalarının sanatsal değeri tartışılmaz. Sadece SSK Zeyrek Binaları değil, diğerleri de her türlü ödüle lâyıktırlar. Ankara'daki elçilik binaları hârika eserlerdir.

Hoca'nın konut yapıları, gelenekselin görsel ve mekânsal açıdan mükemmel çağdaş yorumlarıdır. Suna Kırac ve İlicak Yalıları, Yahya Efendi Konut Kompleksi, Yeniköy Yalı Apartmanı kullanım, özellikle de çevreye uyum açısından eşsizdirler. Sedad Bey, konut yapılarında ana yaşam mekânının şeklinin formundan asla taviz vermez. Diğer mekânları bunun çevresinde oluşturur. Geleneksel konutun çağdaşa yorumlanmasında arkadan gelenler onu taklit bile etseler, Hoca'nın kalitesine ulaşamamışlardır.

Geleneksel yapılarla ilgili çalışmalarına rağmen Sedad Bey'in korumacı yönü tartışılır. Kendisi Anıtlar Kurulu'nda yıllarca görev yapmasına rağmen kültürel mirasın korunması konusunda iyi bir uygulama yaptığını ve örnek bir karar aldığını hatırlamıyorum. Atatürk Kız Lisesi Binası Akademi'ye verildiğinde duvar süslemelerinden tavanlarına, doğramalarından merdivenlerine kadar iyi korunmuş durumda idi. Yıkılmadan önce Erdal ile binaya son defa girip binayı resimledik. Hoca'nın sonu gelmez yeni bina yapma arzusu ve yangın çıkar gerekçesi bina içten yıkıldı. Sedad Bey, kendi gönlüne göre büyük sofalar yaptı. Sonunda bina giderek yatay ve düşey olarak bölündü, parsellendi ve saray bu günkü şeklini aldı.

Sedad Bey, her şeyden önce büyük bir mimardı. Karizması ve kişiliği ile

hatırlardan çıkmayacak ve anılacaktır. Büyük sanatçılardan iyi hoca olmaları beklenmemelidir. Onların bir okulda varlıkları yeterlidir. Yeteneği olanlar onların eserlerinden ve davranışlarından nasiplerini alırlar.

Geri kalan ise teferruatır •

Emeritus Prof. Dr. hc. Halûk SEZGİN

İstanbul 1 Mart 2008